

*Марія Дмитрієнко,
Олена Попельницька*

«...ЯК ТЕБЕ НЕ ЛЮБИТИ, КИЄВЕ МІЙ!»

**Рецензія на книгу Пономаренко Л., Різник О. Київ.
Короткий термінологічний довідник. Довідкове видання. –
К.: Вид-во «Павлім», 2003. – 124 с.: іл.**

Така складова вітчизняної історичної науки як киезнавство нараховує вже майже два століття. Хоча витoki краєзнавства вчені відносять до глибокої давнини, свої перші кроки воно зробило в Росії, у складі якої перебувала більшість українських земель, тільки у середині XVIII ст.

Біля витоків історичного краєзнавства стояли такі корифеї науки як О.О.Андрієвський, В.Б.Антонович, М.Ф.Берлінський, М.В.Закревський, В.С.Іконников, І.М.Каманін, О.Л.Лазаревський, М.О.Максимович та М.І.Петров. З дослідників минулого, XX століття, варто згадати імена Ф.Л.Ернста, К.В.Щероцького, П.П.Толочка, внесок яких у розробку питання історичного краєзнавства, зокрема такої його складової як історична топографія давньоруського і середньовічного Києва важко переоцінити.

Належне теоретико-методологічне обґрунтування історичного краєзнавства як галузі знань і, відповідно, навчальної

дисципліни, представлено у найбільш узагальненому вигляді у фундаментальній праці академіка П.Т.Трощака «Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи)». – К., 2000.

Специфіка досліджень з історичного краєзнавства полягає, передусім, у багатопрофільності напрямків вивчення, широкому тематичному діапазоні, що передбачає залучення до них великої кількості історичних джерел. Вивчаючи історію окремих регіонів, краєзнавство обов'язково торкається питань походження назв топонімів та гідронімів, свідомств щодо особливостей природи та пам'яток культури, які справили вплив на назви місцевостей, міст та вулиць.

На жаль, на тлі чималого кількості фахових студій, присвячених різним питанням міської історичної топографії, відчувається брак наукових праць довідкового характеру, таких необхідних для науковців усіх рівнів – від студентів вузів до вчених, які вивчають фундаментальні проблеми історії наших міст. До того ж, переважна більшість подібних видань побачила світ досить давно, і певною мірою вже застаріла. Вони сприймаються сьогодні швидше як пам'ятки наукової думки, ніж як практичні посібники. Так, «Історія міста Києва» М.Ф.Берлінського була створена наприкінці XVIII ст., двотомне фундаментальне дослідження М.В.Закревського «История Киева» – востаннє видане у 1868 р., а енциклопедичний довідник «Київ» (який вже також став «бібліографічним раритетом») – у 1986 р.

Тому таке видання як «Київ. Короткий топонімічний довідник» авторів Л.П.Пономаренко та О.О.Різника є своєчасним і вкрай необхідним для широкого кола читачів – від аматорів-краєзнавців до істориків-фахівців. Слід при цьому відзначити, що новий довідник – не тільки продовження, а й суттєве доповнення до вже існуючого довідника «Вулиці Києва // Упорядники А.В.Кудрицький, Л.П.Пономаренко, О.О.Різник. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 1995. – 352 с.», до якого ввійшли до 2000 статей про історичну долю вулиць, провулків та площ Києва. На відміну від свого попередника, рецензований короткий топонімічний

довідник, цитуючи слова його упорядників, «містить відомості про декілька сотень назв київських місцевостей, в першу чергу тих, де зараз існує житлова або промислова забудова і які становлять найбільший інтерес щодо походження своїх назв». Хронологічний «діапазон» довідника надзвичайно широкий – від часів Київської Русі і до сьогодення. Автори намагаються пояснити не тільки значення історичних топонімів (життя яких нараховує не одне століття), а й таких «неологізмів» як «Турецьке селище» та «Царське село» – «плід» дотепності сучасних киян. Останні спочатку потрапили в розмовну мову, отримавши широкий обіг і, зрештою, їх повинні були визнати як «стійкі» назви і міська влада. Необхідно додати, що назви окремих місцевостей – складових районів, які побутують у місті, отримали випробування часом, мають бути картографовані на схемах і планах міста після прийняття відповідних законодавчих актів на рівні місцевої влади.

Значний інтерес, і на це, на нашу думку, варто наголосити, для потенційних читачів представляють статті, що стосуються «периферійних» міських районів (Борщагівка, Біличі, Нивки, Троєщина, Сирець, Куренівка тощо), яким, на відміну від «елітних» центральних ділянок забудови досі не приділялося належної уваги у відповідній краєзнавчій літературі і путівниках по місту. Однак при цьому дивує включення до топонімічного довідника таких статей як, приміром, «Старий Київ» чи «Поділ». Адже вже згадуваний енциклопедичний довідник «Київ» (1981, 1986 рр. видання) містить необхідну інформацію з історії і топографії цих та інших центральних районів у набагато більшому обсязі, ніж це пропонують у своїй праці Л.П.Пономаренко та О.О.Різник.

Зазвичай, кожне видання, присвячене подальшому вивченню якоїсь конкретної теми з історичного краєзнавства, обов'язково має будуватися на нововиявлених джерелах. Тільки у такий спосіб, отримавши додаткову історичну інформацію, нове видання, навіть присвячене добре опрацьованій темі, набуває більшої наукової ваги, у порівнянні з попередніми. На нашу думку, саме укладачі топонімічного довід-

ника (навіть зі словом «короткий») мали б показати у своєму вступному слові до читача чим їх праця суттєво відрізняється від подібних видань, присвячених Києву, а також топонімічних довідників інших міст.

Однак, відсутність посилань на історичні джерела і фахові видання (наприкінці довідника наведений тільки перелік рекомендованої літератури) та відсутність іменного та алфавітного покажчиків (це значно ускладнює пошук необхідної інформації) робить це видання популярним, а не науковим.

Відаючи належне ентузіазму укладачів, які намагалися, доклавши всіх зусиль і фахову обізнаність, зацікавити читача широтою охоплення спеціального матеріалу, новими назвами та їх поясненнями, все ж необхідно зупинитися на цілому ряді недоречностей, які впадають в око при читанні тексту видання. Перш за все, це – відсутність прив'язки окремих назв місцевостей до сучасного районування міста (10 районів) та до мережі вулиць, які утворюють історично-складену топографічну одиницю на карті міста. Виділені курсивом назви в статтях до окремих гасел спричиняють постійне прагнення зазирнути у довідники, оскільки інформації про них, на жаль, обмаль. Це – не єдине, що можна закинути авторам.

Крім того, помічено ще цілий ряд прикрих фактичних помилок, що можна пояснювати відсутністю фахового історичного редагування видання:

Так, подільський Петропавловський монастир у 1743–1787 рр. вже майже 100 років (з середини XVII ст.) не був домініканським (с. 18.)

До речі, Ю.Верещинський не був єпископом домініканського монастиря – єпископат існував окремо, а монастир очолював пріор – те ж саме, що настоятель чи архімандрит для православ'я (с. 14).

Відомостям про перебування на Щекавиці палацу київського католицького єпископа (єпископа), як і назва гори «Біскупська» не виявлено підтвердження у студіях з киевознавства (принаймні, така інформація нам невідома). (с. 14 та 119).

Вулиця Єпископська на Подолі названа не за маєтностями

католицького єпископа XVII ст., а за назвою Переяславського єпископського подвір'я, заснованого там на початку XVIII ст. (с. 14).

Наскільки дозволяють це з'ясувати джерела, у давнину поховання відбувалося не на соколів, а з їх допомогою – на нелихих птахів: лебедів тощо (с. 16 та 97).

Українською мовою назви у книзі не завжди транскрибовано у відповідності до сучасних вимог, що призвело до ряду помилок. Так, пишуть не *Софіївська* Борщагівка та слобода, не *Софіївський* монастир, а *Софійський* (с. 18, 99 та 102).

До речі, Є.Дашкевич – не кошовий отаман Запорізького козацтва, а державний урядовець – староста Канівського і Черкаського прикордонних замків. Деякі дослідники вважають його одним з перших *козацьких гетьманів*, проте це не одне і теж саме (с. 26).

Назване в тексті книги місто Гелон згадує Геродот у VI ст. до н.е., тоді як автори це не вказали (с. 37).

Річка Почайна починалася не біля Вишгорода (розташованого у 18 км від Києва), а на Оболоні (с. 85).

За нормами українського правопису – «дитинець», слово пишеться через літеру «и» (с. 102).

Всеросійська сільськогосподарська і промислова виставка, прсвячена 300-літтю правління династії Романових, відбулася у 1913 р. – тут, певно, виникла друкарська помилка (с. 113)

Полінувались автори і зазирнути до словників та енциклопедій: «Шато-де-Фльор» з французької перекладається не як «Сад квітів», а як «Замок квітів» (с. 115).

Перелік помічених нами прикрих помилок можна було б, на жаль, продовжити. Тож, в разі наступного перевидання книги авторам необхідно, перш за все, ретельно вивірити наведені історичні факти, прізвища і хронологію, а вже потім приступати до **наукового опрацювання** тексту. Науковцям дуже потрібні подібні видання, але, без належних посилань на джерела інформації, користуватися **довідковими даними**, які наводять автори, неможливо. Бажано було б, на

наш погляд, «розщедритися» видавцям і дозволити собі проілюструвати книгу рядом унікальних пам'яток іконографії, які досі не були опубліковані. Не завадило б видати і прикнижкову карту-схему, яка і ввела б читача у світ цілого ряду назв місцевостей, які, зокрема, досі ніколи не оприлюднювалися.

Сподіваємося, у наступних перевиданнях автори довідника врахують наведені зауваження, що аніскільки не принижують значення цієї праці для широкого загалу всіх тих, хто цікавиться історією Києва).

